

ยุทธศาสตร์มั่งราชกะยอละวา : รู้ส่วนได้แต่ไม่รู้ส่วนเสีย

นิตา มีสุข*

เมื่อกล่าวถึงเรื่องราชาธิราช ไม่มีใครที่จะไม่รู้จักมั่งราชกะยอละวา ผู้เป็นข้าศึกคนสำคัญของพระเจ้าราชาธิราช มั่งราชกะยอละวาผู้นี้เป็นคนมีน้ำใจเด็ดเดี่ยว หัวหาญ มีความมุ่งมั่นที่จะได้ชัยชนะ แต่มักจะคิดเฉพาะส่วนได้ไม่คิดส่วนเสีย ลักษณะเช่นนี้ปรากฏชัดตั้งแต่ชาติปางก่อนที่ถือกำเนิดเป็นพ่อลาวแก่นท้าว ขนาดกัณฐ์ตนเองถึงเสียได้ด้วยสาเหตุเพียงไม่ต้องการยกมือไหว้ผู้ที่ทำให้พระมารดาเจ็บช้ำน้ำใจทำให้ต้องถูกลงโทษประหารชีวิต จนกระทั่งถึงชาติที่เป็นมั่งราชกะยอละวาได้ทำสงครามกับพระเจ้าราชาธิราชตามคำอธิษฐานหลายครั้ง แต่ไม่สามารถเอาชนะได้แม้จะเป็นฝ่ายมีเปรียบจนในที่สุดต้องสิ้นชีวิตอีกครั้ง

ความในชาติที่เกิดเป็นพ่อลาวแก่นท้าว ราชโอรสของพระเจ้าราชาธิราชกับตะละแม่ท้าว ในหนังสือราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (2512 : 130) กล่าวถึงพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระยาน้อยได้รับเมียนะนิกรผู้เป็นภรรยาของมะจัตคิดถึง มาเลี้ยงไว้เป็นสนมเอก พระองค์หลงใหลนางมากตั้งความว่า “ขณะนั้นพระยาน้อยหลงด้วยนางเมียนะนิกรปงามแทบประหนึ่งจะลืมคิดถึงตะละแม่ท้าวผู้เพื่อนยากและพ่อลาวแก่นท้าวอันเป็นที่รัก” ครั้นพระราชบิดาสืบพระชนม์ พระยาน้อยยกทัพเข้าเมืองพะโค เอาชนะสมิงมราหูปราบปรามฝ่ายพระมหาเทวี ทำการพระเมรุถวายพระเพลิงพระบรมศพพระราชบิดา แล้วจึงตั้งพิธีราชาภิเษกเปลี่ยนนามว่าสมเด็จพระเจ้าสีหราชาธิราช แต่คนทั่วไปเรียกแต่พระเจ้าราชาธิราช และให้เรียกเมืองพะโคเป็นหงสาวดีดังเดิม ในส่วนอัครมเหสี พระองค์ตั้งพระทัยจะให้ตะละแม่ท้าวเป็นพระอัครมเหสีฝ่ายขวา นางเมียนะนิกรเป็นอัครมเหสีฝ่ายซ้ายแต่ตะละแม่ท้าวมีความเดียดฉันท์เมียนะนิกรน้อยพระทัยพระยาน้อยไม่ยอมเสด็จมา พระยาน้อยเกรงจะไม่ทันฤกษ์ ให้ไปเตือนถึงสามครั้ง ครั้นสุดท้ายจึงยอมเสด็จ แต่ไม่ทันฤกษ์พระราชพิธี พระยาน้อยจึงอภิเษกแต่เมียนะนิกรเป็นอัครมเหสีฝ่ายซ้ายแต่เพียงผู้เดียวเป็นเหตุให้ตะละแม่ท้าวน้อยพระทัยและแค้นนางเมียนะนิกร ไม่ขึ้นเฝ้าพระเจ้าราชาธิราช

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

วันหนึ่งพ่อลาวแก่นท้าวทูลถามตะละแม่ท้าวว่าเหตุใดจึงไม่ขึ้นเฝ้าพระเจ้าราชาธิราชตามราชประเพณี ตะละแม่ท้าวจึงเล่าความให้ฟัง พ่อลาวแก่นท้าวสงสารพระมารดาจึงนึก ครั้นวันหนึ่งพ่อลาวแก่นท้าวเสด็จขึ้นไปเฝ้ากราบถวายบังคมสมเด็จพระราชบิดา พอเหลือบเห็นเมียนะนิกก็แค้นพระทัย คิดว่าเพราะมีนิ้วมียู้งจึงต้องไหว่ จึงไม่ต้องการมีนิ้วพระหัตถ์อีก ความตอนนี้นำปรากฏในเรื่องราชาธิราชว่า “พ่อลาวแก่นท้าวทรงพระโกรธนัก จึงกีดนิ้วพระหัตถ์เสีย ครั้นพระราชบิดาเฝ้าพระเนตรดูก็กีดเสียอีกนิ้วหนึ่งแล้วถ่มเสีย” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 415) ความตอนนี้นำแสดงให้เห็นว่า พ่อลาวแก่นท้าวซึ่งเป็นราชโอรสพระองค์เดียวคิดเฉพาะส่วนได้ คือ ต้องการแสดงให้เห็นว่าไม่ต้องการไหว่เมียนะนิกหญิงสามัญที่ทำให้พระราชมารดาเจ็บช้ำน้ำใจแต่เมื่อจำเป็นจะต้องไหว่เพราะเมียนะนิกเป็นพระอัครมเหสีฝ่ายซ้ายก็กีดนิ้วทิ้งเสีย ไม่ได้คิดถึงส่วนเสียแต่แสดงความแค้นศัตรูกับพระอัครมเหสีฝ่ายซ้ายอย่างชัดแจ้งและยังทำให้พระเจ้าราชาธิราชเข้าใจผิดตำราว่า “บุตรเรามา กีดนิ้วของตนเองตั้งนี้เพื่อจะประสงค์สิ่งใด ชะรอยมันคิดว่าจะมีไหว่กูแล้วจึงทำอย่างนี้ได้ เมื่อมันเป็นลูกจะมีไหว่พ่อจะนี้จะเลี้ยงไว้ไม่ได้” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 415) จึงให้เอาไปประหารชีวิต

เมื่อต้องโทษประหารชีวิต พ่อลาวแก่นท้าวแสดงความท้าวทูล ไม่เกรงกลัวความตาย ถวายบังคมลาไปทางที่พระราชมารดาประทับแล้วขอให้สมิงอายุกองปินซึ่งคุมตัวอยู่พาไปนมัสการพระมูเตา ถอดพระมหามาลาถวายแล้วอธิษฐานว่า “ข้าพเจ้าจะเป็นชบถคิดประทุษร้ายต่อสมเด็จพระราชบิดาหาได้ บัดนี้พระราชบิดาให้ประหารชีวิตข้าพเจ้าผู้หาความผิดมิได้เสีย เดชะผลลอานิสงส์ที่ข้าพเจ้าได้เอาพระมหามาลาออกกระทำพุทธานุชา ถ้าข้าพเจ้าตายแล้วขอให้ได้ไปเกิดในครรภ์พระอัครมเหสีสมเด็จพระเจ้ามณฑลทิรทอง ณ กรุงรัตนบุรีจะเกิด ถ้าอายุข้าพเจ้าได้ยี่สิบสองปีแล้วขอให้ทำสงครามด้วยพระราชบิดาองค์นี้จึงได้ และเมื่อข้าพเจ้าไปถือปฏิสนธิในครรภ์พระมารดานั้นขอให้พระราชมารดาอยากเสวยดินในกลางใจเมืองหงสาวดีนี้ให้ได้สมความปรารถนาจงทุกประการ” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 417)

การกระทำครั้งนี้ยังคงแสดงให้เห็นว่าพ่อลาวแก่นท้าวคิดถึงแต่ส่วนได้ คือ ได้อธิษฐานว่าจะกลับมาแก้แค้นพระเจ้าราชาธิราชแต่ไม่ได้คิดถึงส่วนเสียคือเมื่อสมิงอายุกองปินซึ่งคุมไปนั้นได้นำถ้อยคำมากราบทูลพระเจ้าราชาธิราชทำให้พระเจ้าราชาธิราชสิ้นความเมตตาและเสด็จไปยังพระมูเตา ถอดพระมหามาลาทรงออกบูชาพระมูเตาซ้อนบนพระมหามาลาพ่อลาวแก่นท้าว แล้วอธิษฐานซ้อนคำอธิษฐานของพ่อลาวแก่นท้าวว่า “ราชบุตรข้าพเจ้าคิดประทุษร้ายจงเวรพยาบาทจะทำสงครามแก่ข้าพเจ้านั้น เดชะผลของข้าพเจ้าได้บูชาพระมูเตาด้วยพระมหามาลานี้ของจงช่วยคุ้มครองรักษาให้มันพ่ายแพ้ย่ำสู่ข้าพเจ้าผู้เป็นบิดาได้เลย” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 418)

คำอธิษฐานของพ่อลาวแก่นท้าวนี้เชื่อกันว่าเป็นจริงในตำนานเล่าถึงการประสูติของมั่งรายนะยะจะวาว่า พระอัครมเหสีพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทรงพระครรภ์ อยากเสวยดินในกลางเมืองหงสาวดี พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้มีพระราชสาส์นไปขอกจากพระเจ้าราชาธิราช ทำให้พระเจ้าราชาธิราชทราบพ่อลาวแก่นท้าวไปเกิดในครรภ์พระอัครมเหสีของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง สมดังคำอธิษฐานนั้นและยังมีเนื้อความเสริมให้เชื่อยิ่งขึ้นอีกคือหลังจากประสูติพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้พระนามว่ามั่งรายนะยะจะวา ขณะเป็นทารก ถ้ากันแสงเมื่อใดต้องปลอบว่าจะเอาหงสาวดีมาถวายจึงหยุดร้อง ดังความว่า “ขณะเมื่อมั่งรายนะยะจะวาเป็นพระราชทารกอยู่นั้น ถ้าทรงพระกันแสงเมื่อใด พระนมพี่เลี้ยงจะปลอบให้เสวยนมก็มีได้เสวย และว่าจะเอาราชสมบัติบ้านเมืองแก้วแหวนใด ๆ ถวายก็มีหยุด ต่อปลอบว่าจะเอากรุงหงสาวดีมาถวายถึงจะหยุด” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 424)

ครั้นเมื่อมั่งรายนะยะจะวามีพระชนมายุได้ 22 พรรษา ก็เริ่มแสดงความต้องการทำสงครามกับมอญออกมาครั้งแรก ตรงตามคำอธิษฐานของพ่อลาวแก่นท้าวที่ขอเกิดในครรภ์พระมเหสีของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและว่า “ถ้าอายุข้าพเจ้าได้ยี่สิบสองปีแล้วขอให้ทำสงครามด้วยพระราชบิดาองค์นี้จึงได้” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 417)

ในครั้งนั้นพมำกับมอญยังเป็นไมตรีต่อกันสืบเนื่องจากพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอเป็นไมตรีกับมอญในขณะที่การสงครามเป็นฝ่ายเสียเปรียบ พม่ายินยอมแบ่งนํ้ามันดินให้มอญครึ่งหนึ่ง ประชาชนชายแดนทั้งพมำและมอญต่างก็แบ่งกันตักนํ้ามันดิน

ขณะนั้นหัวเมืองชายแดนเกิดวิวาทแย่งชิงกันตักนํ้ามันดิน ความทราบถึงมั่งรายกะยอจะวา มั่งรายกะยอจะวาโกรธคิดจะยกพลลงไปกำจัดมอญ พี่เลี้ยงข้าหลวงทั้งปวงทูลห้ามด้วยเกรงจะเสียทางพระราชไมตรี มั่งรายกะยอจะวาตรัสตอบอย่างห้าวหาญว่า “ครั้งนี้มอญก่อความเป็นต้นเหตุแล้วก็พอสมคิด เราจะยกไปตัดไมตรีมอญเสียให้ได้ ถ้าพระเจ้ากรุงหงสาวดีรู้จะขึ้นมำทำศึกกับเรา ๆ ก็มิได้กลัว ทุกวันนี้ใจเรายากทำสงครามยิ่งนัก” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 426) หลังจากนั้นมั่งรายกะยอจะวาก็จัดพลทหารยกมาตีบ้านเมืองมอญที่อยู่ชายแดนห้ามมอญตักนํ้ามันดิน และให้ทหารพมำอยู่ป้องกัน การกระทำของมั่งรายกะยอจะวาในครั้งนี้เป็นสาเหตุให้พมำกับมอญขาดไมตรีกัน มั่งรายกะยอจะวาได้ทำศึกกับพระเจ้าราชาธิราชสมใจ

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชถือโอกาสที่มั่งรายกะยอจะวากระทำให้เสียสัตย์ที่มีต่อกัน ให้พระยาเกียรติราชบุตรยกกองทัพมาปราบเมืองตะแคง กองทัพของพระเจ้าราชาธิราชได้เมืองทรางทวยซึ่งอยู่ต้นทาง แล้วให้สมิงจ่อหมงคุมทหารหมื่นหนึ่งอยู่รักษาเมือง แล้วยกทัพไปตีเอาเมืองตะแคงได้ กองทัพยกเข้าตั้งมั่นอยู่ในเมืองตะแคง

มั่งรายกะยอจะวาอาสาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเกณฑ์ไพร่พลจำนวน ห้าแสนยกไปถึงเมืองทรางทวยก็ตีหักเอาเมืองทรางทวยคืน มอบให้เจ้าเมืองทรางทวยเก่าอยู่รักษาเมือง แล้วยกทัพไปถึงเมืองตะแคง ทั้งสองฝ่ายต่อสู้รบพุ่งกันหลายครั้งก็ยังไม่อาจเอาชนะกันได้ จนฝ่ายพระยาเกียรติราชบุตรซึ่งอยู่ในเมืองขัดสนเสบียงอาหาร จะขอกองทัพจากหงสาวดีมาช่วยก็ไม่ทัน จำเป็นต้องทิ้งเมืองถอยทัพกลับหงสาวดี แต่ก็เกรงกองทัพมั่งรายกะยอจะวาจะตามตีให้แตกทัพได้ สมิงนันทะสุริยะจึงคิดอุบายเพื่อถอยทัพให้ปลอดภัยโดยแต่งหนังสือเป็นรับสั่งพระเจ้าราชาธิราชว่าได้แต่งตั้งให้อำมาตย์ทิมฉัตรและสมิงนครอินท์คุมพลห้าแสนไปสกัดต้นทางเมืองอังวะ ส่วนพระองค์จะยกทัพสิบแสนมาถึงในสิบห้าวัน ให้มอญทำว่าเดินทางมาจากหงสาวดี เดินให้พมำเห็น ถ้าพมำไล่ให้ทั้งหาบหน้เข้าเมือง

มั่งรายกะยอจะวาได้หนังสือเห็นว่าลำพังพระยาเกียรติทัพเดียวยังไม่สามารถเอาชนะได้นี้จะยกมำอีกถึงสามทัพเกรงว่าจะรับทัพซึ่งกำลังยกมำไม่ได้ จึงให้เลิกทัพไปก่อน พระยาเกียรติเห็นสมดังอุบายจึงเก็บเสบียงอาหารกวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองตะแคงลงมำถวายพระเจ้าราชาธิราช

การทำสงครามครั้งนี้ มั่งรายกะยอจะวาใช้จุดแข็งด้านความพร้อมของกำลังไพร่พล ใช้โอกาสที่ฝ่ายมอญมีไพร่พลรักษาเมืองเพียงหนึ่งหมื่นยกมำตีเมืองทรางทวยคืนและเข้าล้อมเมืองตะแคงไว้อย่างเข้มแข็งแต่เมื่อจับหนังสือที่ไพร่พลมอญแสวงทั้งไว้ได้ก็ไม่สงสัยว่าจะเป็นอุบาย จึงละทิ้งจุดแข็งของตนที่กำลังเป็นฝ่ายได้เปรียบ รีบยกกองทัพกลับด้วยเกรงว่าฝ่ายมอญจะมีกองทัพของพระเจ้าราชาธิราชยกมาช่วยและยังมีกองทัพอีกสองทัพสกัดทางหนีกลับอังวะ ทำให้ต้องเสียทีต่ออุบายของฝ่ายมอญ ดังที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตรัสว่า “หนังสือนี้เป็นกลอุบายล่อลวง เจ้ายังเยาว์ แก่ความรู้ไม่เท่ามอญจึงเลิกทัพกลับมา อันจะทำสงครามกับมอญนั้นอย่าประมาท” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 435)

หลังจากที่เสียรู้มอญครั้งนั้นแล้ว มั่งรายกะยอจะวาก็คิดจะแก้ตัว จึงขอยกทัพไปปราบหัวเมืองหน้าด่านและคอยรับทัพมอญซึ่งอาจยกขึ้นมำตอบแทน ยุทธศาสตร์ในการทำสงครามครั้งนี้ มั่งรายกะยอจะวาเห็นว่า ถ้ายกทัพเข้าโจมตีโดยไม่ให้ข้าศึกรู้ตัวก็จะประสบผลสำเร็จได้โดยง่าย มั่งรายกะยอจะวาจึงใช้ทัพพมำเพียงสองหมื่นเพื่อให้เคลื่อนที่เร็ว โจมตีหัวเมืองรายทาง จุดไฟเผาบ้านเรือนที่ตีได้ มั่งรายกะยอจะวาประสบความสำเร็จอย่างงดงาม หัวเมืองรายทางไม่รู้ตัวล่วงหน้าจึงไม่สามารถจัดทัพเข้าสู้รบได้ทัน พวกกันแตกหนี ผู้คนตกใจอลหม่าน จะมีหนังสือบอกหงสาวดีก็ไม่ทัน จนกองทัพของมั่งรายกะยอจะวาเข้ามาใกล้หงสาวดี เสนาบดีของหงสาวดีใช้คนไปสืบความแล้วกราบทูลพระเจ้า

ราชาธิราช สมิงพ่อเพชรแนะนำให้ใช้ทัพช้างรับทัพม้า พระเจ้าราชาธิราชจึงให้พระยาเกียร พระยาราม ราชบุตรและทหาร
ผู้ใหญ่มุขทัพช้างไปต่อสู้ ในที่สุดทัพช้างสามารถหยุดทัพม้าได้ ดังความว่า “กองทัพมอญก็ขับช้างเข้ารุกไล่เหยียบ
แทงม้าฆ่า ม้ารับช้างมิหยุด พม่าเสียชบวน ...พม่าเหลือกำลังต้านทานมิได้ก็แตก” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน).
2512 : 440)

การทำสงครามของมั่งรายนะยะจะวาครั้งที่สองนี้ เริ่มต้นเป็นฝ่ายได้เปรียบเช่นเดียวกับครั้งแรก แต่เนื่องจาก
คิดจะเอาชนะชนะด้วยการทำสงครามโดยไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามรู้ตัว จึงใช้ทัพม้าซึ่งมีความรวดเร็ว แต่มีจำนวนไม่มากนัก
บุกทะลวงลงมาจนประชิดเมืองหงสาวดีได้ตามความประสงค์ แต่ฝ่ายหงสาวดีซึ่งเป็นฝ่ายอยู่ในเมืองสามารถแก้ไข
สถานการณ์โดยยกทัพช้างซึ่งมีกำลังเหนือกว่ามาเข้าสกัดทัพม้าไว้ตรงกลางทำให้ม้าซึ่งมีกำลังน้อยกว่าต้องเสียที่ทัพม้า
ไม่สามารถสู้กับทัพช้างได้ แรกหนีกลับอ้อมจะ การเสียทัพครั้งนี้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตรัสว่า “ราชบุตรเรายังมิรู้จักกำลัง
ศึกมอญดูหมิ่นนัก นี่หากเป็นทัพม้ากำลังรวดเร็วจึงหนีรอดมาได้ หาไม่ก็เสียที่แกมมอญ” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน).
2512 : 441)

แม้มั่งรายนะยะจะวาจะเสียที่ฝ่ายมอญมาแล้วถึงสองครั้งก็ไม่ย่อท้อ ยังเฝ้าอ่อนวอนขอยกทัพไปหงสาวดี
อีกครั้ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องห้ามเท่าใดก็มีฟัง และว่า “ถ้าไม่โปรดให้ลงไปตีเมืองหงสาวดีอีกแล้ว จะถวายบังคมลา
เชือดคอตายเสียให้พ้นความโศกเศร้า” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 441) พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงอนุญาตและ
ให้เกณฑ์ทัพถึงสี่สิบแสน มั่งรายนะยะจะวาก็กองทัพมาถึงเมืองปรวนจัดเสบียงอาหารไว้แล้วยกทัพตีหักเอาเมืองตะเกิง
พระยาอินทโยธาหนีไปหงสาวดีกราบทูลความพระเจ้าราชาธิราช พระเจ้าราชาธิราชให้อำมาตย์ทินมณีกรอด และ
อำมาตย์มะสมรยกทัพไปตีเมืองปรวนได้พักหนึ่งแล้วตั้งค่ายประชิด มั่งรายนะยะจะวาได้รับหนังสือจากพม่า
ซึ่งรักษาเมืองปรวนแจ้งเรื่องอำมาตย์ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมร ตั้งค่ายประชิดเมืองปรวน ระบุกันอยู่ไม่อาจส่ง
เสบียงให้ได้ มั่งรายนะยะจะวาจึงปรึกษากับนายทัพนายกองและให้ถอยทัพไปเมืองปรวนเพื่อโจมตีทัพของอำมาตย์
ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมรเสียก่อน พระเจ้าราชาธิราชเห็นทัพมั่งรายนะยะจะวาถอยไป ดังนั้น จึงให้ม้าใช้รีบไปแจ้ง
อำมาตย์ทินมณีกรอด ให้ระวังทัพมั่งรายนะยะจะวาจะตีกระหนาบ อำมาตย์ทินมณีกรอด จึงคิดอุบายมิให้พม่าสงสัย
แล้วถอยทัพขึ้นไปตีเมืองพะสิมอย่างปลอดภัย มั่งรายนะยะจะวาเสียรู้ทัพมอญจึงเลิกทัพกลับไปกรุงอังวะ

การทำสงครามของมั่งรายนะยะจะวาครั้งนี้ มั่งรายนะยะจะวาก็กองทัพใหญ่กว่าทุกครั้ง จึงเตรียมเสบียงอาหารไว้
ที่เมืองปรวน และคิดเฉพาะส่วนได้ว่าจะสามารถเอาชนะด้วยมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่และมีเสบียงอาหารพร้อมมูล แต่ไม่
ได้วางแผนป้องกันไว้ด้วยว่าถ้าเมืองปรวนซึ่งเป็นแหล่งไว้เสบียงอาหารของกองทัพถูกโจมตีจะมียุทธศาสตร์เช่นใด
เมื่อพระเจ้าราชาธิราชวางแผนตัดกำลังโดยให้ยกทัพไปสกัดไม่ให้ส่งเสบียงมาถึงทัพใหญ่ได้ จึงต้องยกทัพใหญ่
กลับขึ้นไปช่วยป้องกัน ละโอกาสที่จะเอาชนะทัพของพระเจ้าราชาธิราชด้วยกำลังที่มากกว่าตามที่ได้วางแผนไว้ และ
เมื่อไปถึงเมืองปรวน เห็นกองเพลิงและรูปหุ่น ได้ยินเสียงเกราะที่อำมาตย์ทินมณีกรอดให้ทำไว้ ก็เข้าใจว่าทัพมอญ
ยังตั้งอยู่แทนที่จะเข้าโจมตีกลับให้นายทัพนายกองทอดทุ่นรายปิดแม่น้ำไว้กว่ามั่งรายนะยะจะวาจะทราบความจริงว่า
ทัพจริงถอยทัพกลับไปเมืองพะสิมแล้ว ก็เห็นว่าถึงจะยกทัพตามไปไม่ทัน จึงยกทัพกลับกรุงอังวะ

จะเห็นได้ว่าการทำสงครามของมั่งรายนะยะจะวาทุกครั้งแม้จะมีการเตรียมการล่วงหน้าที่ดี แต่คิดถึงเฉพาะ
ส่วนได้ของฝ่ายตนไม่ได้พิจารณาถึงความสามารถของฝ่ายตรงข้าม เมื่อถึงเวลาคับขัน จึงแพ้อุบายของฝ่ายตรงข้าม
ทั้งๆ ที่ได้เปรียบแต่กลับทำอันตรายฝ่ายตรงข้ามไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากรู้แต่ส่วนได้ไม่รู้ส่วนเสีย ไม่ระแวดระวังในกลศึก

ปีต่อมามั่งรายนะยะจะวากองทัพมาตีกรุงหงสาวดีอีกครั้งครั้งนี้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทรงยกทัพหนุนลงมาตั้งอยู่
ที่เมืองปรวนเพื่อป้องกันฐานเสบียงของกองทัพ ส่วนมั่งรายนะยะจะวาก็กองทัพมาตั้งอยู่เมืองตะละซีในครั้งนั้นราชามนุ
คำนวดตวงพระพรราชาว่าพระเจ้าราชาธิราชอยู่ในช่วงพระเคราะห์ร้ายต้องมอบราชสมบัติให้พระราชโอรส

เสด็จออกจากหงสาวดีไปประทับที่เกาะตะมะเป็นเวลาสามเดือนจึงสิ้นเคราะห์ พระเจ้าราชาธิราชทรงพระวิตก คิดจะถอยทัพโดยไม่ให้ทัพพม่าติดตาม สมิงอุบากองรับอาสาวางแผนให้ทัพพระเจ้าราชาธิราชถอยทัพโดยลวงว่า พระเจ้าราชาธิราชเสด็จทางบกแต่กลับเสด็จทางเรือ กว่ามังรายกะยอฉะวาจะรู้ตัวกลับทัพติดตามพระเจ้าราชาธิราช ไปทางเรือ ก็ไม่ทันแล้ว และยังถูกอุบายสมิงอังวะมังศรีถ่วงเวลาการติดตามอีกครั้งหนึ่งด้วย มังรายกะยอฉะวาจึงให้ กลับทัพมายังค่ายที่แม่น้ำอะลวย

ยุทธศาสตร์ในการทำสงครามของมังรายกะยอฉะวาครั้งนี้ คือใช้กองทัพที่ยิ่งใหญ่ของตนเป็นทัพหลวงและมีทัพของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมาเป็นทัพหนุน จึงนับว่ามีกำลังที่ยิ่งใหญ่กว่าทุกครั้ง นอกจากนี้ยังวางแผนการศึกอย่างรอบคอบ เตรียมเสบียงอาหารเลี้ยงไพร่พลจำนวนมากได้ไม่ขาดแคลนแม้ศึกจะยืดเยื้อ เมื่อดำเนินการตามยุทธศาสตร์ ในครั้งแรกฝ่ายมังรายกะยอฉะวาเป็นฝ่ายได้เปรียบ พระเจ้าราชาธิราชเตรียมการถอยทัพ มังรายกะยอฉะวาให้สอดแนมเพื่อให้รู้ว่าจะถอยทัพทางใด และวางแผนการตามตีทัพของฝ่ายมอญ ซึ่งน่าจะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย กลับไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากความมุ่มม่นจะจับตัวพระเจ้าราชาธิราชให้ได้ทำให้ถูกกลลวงของสมิงอุบากองเข้าใจว่าพระเจ้าราชาธิราชเสด็จทางบกจึงหลงยกกองทัพทั้งหมดติดตามไปทางบก สู้รบกับทัพของพระยาเกียรและสมิงพระรามเสียไพร่พลไปจำนวนมาก กว่าที่รู้ว่าพระเจ้าราชาธิราชเสด็จทางเรือก็เสียเวลาไปมาก แต่ก็ยังมุ่งจะเอาชนะยกทัพทั้งหมดติดตามมาทางเรือทำให้ถูกอุบายของสมิงอังวะมังศรีอีกซ้ำสอง ครั้งหลังนี้สมิงอังวะมังศรีเห็นว่าทัพของมังรายกะยอฉะวาเร่งยกมาจึงรับอาสาถ่วงเวลาโดยลวงเรือลากบางอยู่เพียงลำเดียวทำที่ว่าตามกองทัพพระเจ้าราชาธิราชไม่ทัน นายทัพนายกองพม่าสอบถามสมิงอังวะมังศรีทราบว่าพระเจ้าราชาธิราชเพิ่งกลับคังนำไปก็ตั้งใจหวังจะจับตัวพระเจ้าราชาธิราช มังรายกะยอฉะวาเองก็ก็เชื่อว่าเป็นจริง จึงไม่ให้เข้าจับสมิงอังวะมังศรี ตั้งความว่า “มังรายกะยอฉะวาหมายว่าจริง มิได้เข้าจับสมิงอังวะมังศรี สำคัญว่าอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์แล้ว ก็ละเสียเร่งรีบตามลงไปหมายจะให้ทันพระเจ้าราชาธิราชฝ่ายเดียว” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 473) สมิงอังวะมังศรีเห็นทัพหลวงพ้นไปแล้วเหลือแต่เรือเสบียงล่องมาข้างหลังจึงออกสกัดตีท้ายทัพพม่า พม่าตกใจร้องบอกกันอื้ออึง มังรายกะยอฉะวาเห็นว่าตามมาหลายคั้งแล้วก็มิทัน เมื่อได้ยินเสียงอื้ออึงก็เกรงว่าพระเจ้าราชาธิราชอาจแต่งกองทัพข่มไว้ตัดท้ายพล จึงให้ถอยทัพเรือทวนกลับมา สมิงอังวะมังศรีเห็นกองทัพถอยขึ้นมาก็พาทหารขึ้นบก แล้วเผาเรือลากบางเสีย มังรายกะยอฉะวาเห็นเพลิงไหม้เรือลากบางอยู่ก็รู้ว่าสมิงอังวะมังศรีทำกลอุบาย ขึ้นบกหนีไปแล้ว ครั้นจะยกทัพกลับเพื่อตามทัพของพระเจ้าราชาธิราชอีกก็เห็นว่าไม่สามารถตามทัพของพระเจ้าราชาธิราชได้ทันเสียแล้วต้องถอยทัพกลับมายังค่ายที่แม่น้ำอะลวย

มังรายกะยอฉะวากลับมาถึงค่ายแล้ว กราบทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอยกทัพตามลงไปตีเอาเมืองหงสาวดี พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทักทวนอย่างไรก็มีฟังจึงตรัสอนุญาตส่วนพระองค์เห็นว่าใกล้ฤดูฝนจึงยกทัพกลับกรุงอังวะเพื่อให้ไพร่พลได้ทำนา

มังรายกะยอฉะวาไม่ย่อท้อ ยังเห็นว่าเป็นฝ่ายได้เปรียบเพราะมีกำลังพลที่เหนือกว่า ทัพที่รักษาเมืองมีเพียงทัพของพระยาเกียรราชบุตรเท่านั้นไม่มีทัพของพระเจ้าราชาธิราชจึงหวังจะเอาชนะหงสาวดีให้ได้ในคราวเดียวจึงยกทัพตามมาประชิดหงสาวดีแล้วแต่งหนังสือขอให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจัดเสบียงอาหารมาส่งให้กองทัพเนื้อความในหนังสือแสดงความหัวหาญโอ้อ่า หวังชัยชนะอย่างเต็มเปี่ยมว่า “ถ้าเมืองหงสาวดีแตกเมื่อใด ข้าพเจ้าจะให้ทหารยกไปจับพระยามอญขึ้นไปถวายให้จงได้ ถึงมาตรว่าพระยามอญจะโจนน้ำตายเสีย ข้าพเจ้าจะให้ทหารเอาแหทอดเอาศพขึ้นมา ถ้าพระยามอญเชือดพระคอเสียหรือเสวยยาพิษตาย ข้าพเจ้าจะให้ต่อโกศใส่ศพขึ้นไปถวายพระราชบิดาจงได้” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 476) หนังสือฉบับนี้แสดงถึงการวางยุทธศาสตร์โดยวิเคราะห์เห็นแต่จุดแข็งของฝ่ายตน แต่มิได้พิจารณาถึงจุดแข็งของฝ่ายตรงข้ามที่จะสามารถทำให้ฝ่ายตนเกิดความสูญเสียหรือพ่ายแพ้ เมื่อ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้รับหนังสือแล้วจึงตรัสว่า “ราชบุตรเราทำสงครามรู้แต่จะได้ถ้ายเดียว ยังทะนงอยู่หาวัคิระวังที่จะเสียไม่” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 477)

อย่างไรก็ตาม พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเกรงว่ามั่งรายกะยอจะวาจะเสียที่จึงจัดเสบียงอาหารบรรทุกเรือและแต่งกองทัพอุดหนุนเพิ่มเติมเป็นอันมากพร้อมกับมีหนังสือกำชับลงมาว่า “พระยามอญย่อมมีความคิดเล่ห์กลอุบายแก้งล้าในการสงครามเป็นอันสามารถ ถ้าเห็นจะเอาชนะได้ก็ถ้ายเดียวก็ทำไปเถิด แม้นเห็นผิดเคืองขัดข้อประการใดก็อย่าให้รืพลท้าวท้าวหาญได้ความลำบาก ให้ผ่อนผันถอยทัพขึ้นมาเถิด” (เจ้าพระยาพระคลัง(หน). 2512 : 477)

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชถอยทัพไปอยู่ที่เกาะตะมะ ฝ่าวางช้างม้าฝึกริพล เตรียมกำลังรบ และเร่งทัพอำมาตย์ ทินมณีกโรค ทัพเจ้าเมืองเสียม และหัวเมืองขึ้นทั้งหมดให้มาพร้อมกันที่เกาะตะมะ ครั้นครบกำหนดสามเดือน พันเคราะห์แล้วให้ยกทัพบกทัพเรือไปตั้งที่เมืองเสียม ไม่สามารถเข้าเมืองหงสาวดีได้เนื่องจากพม่าล้อมเมืองอยู่ พระเจ้าราชาธิราชต้องการส่งข่าวนัดหมายการทำสงครามกับพระยาเกียรราชบุตรซึ่งอยู่ในเมืองหงสาวดี สมิง-อายมณฑะยาธิบดีอาสาเข้าไปสื่อสารโดยทำเป็นหนีไปเข้ากับฝ่ายมั่งรายกะยอจะวาซึ่งครั้งแรกไม่เชื่อ แต่ทรงดำริว่า “ครั้นเราจะให้ฆ่าเสียก็ผิดอย่างธรรมเนียม จะขับไล่ไปเสียมอญจะว่ากลัวความคิด จ้าจะให้เอาตัวไว้” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 482) มั่งรายกะยอจะวาให้นำตัวสมิงอายมณฑะยาและพวกทั้งแปดไปจำไว้ อย่างไรก็ตาม สมิงอายมณฑะยาสามารถทำให้มั่งรายกะยอจะวาหลงเชื่อ ปลอมใจให้ออกมาล้อมรบกับพม่า สมิงอายมณฑะยาถือโอกาสหนีเข้าเมืองหงสาวดี ส่งข่าวนัดหมายการทำสงครามกับพระยาเกียรราชบุตร แล้วทำอุบายโดยปลอมเป็นศพชาวบ้านที่เสียชีวิตด้วยไข้ทรพิษ ลอยไปบนแพออกจากหงสาวดี ผ่านค่ายมั่งรายกะยอจะวาไปเฝ้าพระเจ้าราชาธิราชได้สำเร็จ

การที่มั่งรายกะยอจะวาเลี้ยวรู้สมิงอายมณฑะยาครั้งนี้เป็นเพราะเห็นว่าสมิงอายมณฑะยาอยู่ในเงื้อมมือ เพราะเข้ามาในกองทัพพม่าเพียงตนและทหารอีกเพียงแปดคน จึงไม่ฆ่าเสีย และเมื่อสมิงอายมณฑะยาและพวกพยายามสร้างความน่าเชื่อถือว่าสวามิภักดิ์โดยสุจริตโดยขอให้ปล่อยเฉพาะทหารที่มากับสมิงอายมณฑะยาไปร่วมรบ และให้ทหารเหล่านั้นตัดศีรษะทหารมอญที่ถูกอาวุธเจ็บลำบากมาคนละศีรษะทุกวันก็หลงเชื่อ นำสมิงอายมณฑะยาออกไปร่วมรบด้วย สมิงอายมณฑะยาและพวกทั้งแปดคนจึงหนีเข้าหงสาวดีได้

มั่งรายกะยอจะวาทราบข่าวก็สั่งให้ล้อมเมืองให้แน่นยิ่งกว่าเก่า และมั่นใจว่าไม่มีทางที่สมิงอายมณฑะยาจะนำความไปกราบทูลพระเจ้าราชาธิราชได้แต่ก็เสียรู้อีกครั้งเนื่องจากทหารฝ่ายมั่งรายกะยอจะวาล้างติดโรคจึงเชื้อแพที่เข้าใจว่าเป็นศพคนเป็นโรคไข้ทรพิษให้พันกองทัพสมิงอายมณฑะยาจึงสามารถหลบหนีไปเฝ้าพระเจ้าราชาธิราชได้โดยสะดวก

มั่งรายกะยอจะวาเห็นว่าทัพพระเจ้าราชาธิราชเสด็จมาช่วยทัพพระยาเกียรราชบุตร เข้าไปทัพของพระองค์ อันตรายจึงให้เร่งหักเอาเมืองเสียม ทหารทั้งสองฝ่ายรบพุ่งกันเป็นสามารถแต่ยังไม่แพ้ชนะกัน ในระหว่างนั้น ไทได้ทำนายดวงชะตาว่ามั่งรายกะยอจะวาพระชันษาขาดถ้าพระเจ้าราชาธิราชออกชนช้างกับมั่งรายกะยอจะวาในวันอาทิตย์ขึ้นสี่ค่ำจะได้ชัยชนะจับตัวมั่งรายกะยอจะวาได้ในวันนี้

พระเจ้าราชาธิราชให้เตรียมกองทัพและหักเอาค่ายพม่าซึ่งล้อมเมืองหงสาวดี แล้วส่งหนังสือนัดรบไปถึงมั่งรายกะยอจะวา ความตอนหนึ่งมีว่า “แม้นหลานเราเป็นราชบุตรกษัตริย์อันประเสริฐจริงแล้ว ก็ให้ออกมาทำยุทธนาการด้วยเราเถิด ถึง ณ วันอาทิตย์ขึ้นสี่ค่ำให้ออกมาทำสงครามชนช้างให้สิ้นฝีมือจนถึงแพ้และชนะ” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 495) มั่งรายกะยอจะวารับคำท้าทันที

ฝ่ายไทพม่าคำนวณพระชันษาเห็นว่าถึงมาต จึงขอให้จัดการชนช้างไว้เจ็ดวันให้หมดเคราะห์เสียก่อน มั่งรายกะยอจะวาตอบว่า “เรายกมาครั้งนี้หมายจะชนช้างด้วยพระยามอญให้จงได้ จนศึกมาตั้งค้ำปี บัดนี้ก็สมคะเน

ที่เราคิดไว้นั้นนั้นก็เพื่อให้สัญญากำหนดถ้อยคำแก่พระเจ้าราชาธิราชแล้วซึ่งจะให้เราดไว้นั้นก็จะเสียสัตย์สัญญาไป” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 494) อย่างไรก็ตามในที่สุดมัยราชกะยอละวาก็งดการออกชนช้างตามคำทัดทาน

ฝ่ายมอญเห็นมัยราชกะยอละวาไม่ออกมาชนช้างตามสัญญาจึงให้สมิงอังวะมิงศรีคุมทหารไปเยาะเย้ยริมค่าย มัยราชกะยอละวาโกรธมากออกมาชนช้าง สมดังคำของอำมาตย์ทิมณีกะยอละวาว่า “อันน้ำพระทัยมัยราชกะยอละวานั้น ดุจไก่ผู้อันอาจเพ็งลอคเดียวหนามทอง แล้วเคยมีชัยชนะแก่ไก่ทั้งปวง ถึงจะมีผู้ขัดขวางไว้ ก็ดี ถ้าได้ยินเสียงไก่ขันแล้วเมื่อใดก็มีอาจนิงอยู่ได้ คงจะวิ่งออกมาชนเมื่อนั้น” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 493) ทักษะของมัยราชกะยอละวาก่อออกมาจากค่าย ตรงไปทางทัพของพระเจ้าราชาธิราช พลทหารทั้งสองฝ่ายต่อสู้ โห่ร้องอื้ออึง ช้างอาเชตรซึ่งเป็นพระคชาธารเกิดตกมัน และเมาสุรารายหนึ่ง สลัดมัยราชกะยอละวาดกลง พระสะเอวหัก พระเจ้าราชาธิราชให้เอาราชยานทองไปรับมัยราชกะยอละวาเข้ามาในค่าย

ความในเรื่องราชาธิราชกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่าพระเจ้าราชาธิราช “ทอดพระเนตรเห็นมัยราชกะยอละวา เจ็บลำบากอยู่เป็นกำลัง ก็ทรงพระเมตตาสงสาร ด้วยสันนิบาตเคยเป็นพระราชบุตรมาแต่ก่อน” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 508) จึงตรัสปลอบประโลมว่าจะเลี้ยงไว้เช่นเดียวกับที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องผู้เป็นพระราชบิดาเลี้ยง มัยราชกะยอละวาดอบอย่างเข้มแข็งท้าวหาญว่า “ซึ่งพระองค์จะเลี้ยงข้าพเจ้าผู้เป็นข้าศึกไว้นั้น ข้าพเจ้าจะดูหน้าคนจนใดได้ แม้ตายเสียก็เห็นจะประเสริฐกว่าข้าพเจ้าไม่ขอยอยู่แล้ว พระองค์จับข้าพเจ้าเป็นข้าศึกได้ ก็จงให้ฆ่าข้าพเจ้าเสียบัดนี้เถิด” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 509) พระเจ้าราชาธิราชตรัสปลอบโยนอีกครั้ง มัยราชกะยอละवादอบว่า “แต่ข้าพเจ้าถือตัวว่าเกิดมาเป็นลูกกษัตริย์น้ำใจชายชาติทหาร เสียที่ข้าศึกแล้วก็สู้ตาย ไม่เสียตายชีวิต” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 510) สุดท้ายพระเจ้าราชาธิราชปลอบว่ามัยราชกะยอละวา แต่ชาติก่อนเคยเป็นราชโอรสของพระองค์ คำพูดนี้ มัยราชกะยอละวาโกรธยิ่งนัก ทูลว่า “พระองค์อย่าตรัสเสียเบี่ยง ให้ข้าพเจ้าเจ็บใจเลย จงฆ่าข้าพเจ้าให้ขาดใจตายเสียเดี๋ยวนี้เถิด ข้าพเจ้ากลั้นใจตายเสียหลายขณะจิตแล้ว ไม่ขาดลมหายใจลงได้เลย แม้พระองค์มีฆ่าข้าพเจ้า ๆ จะฆ่าตัวเสียเอง” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 510) พระเจ้าราชาธิราชเห็นว่า “มัยราชกะยอละวานี้ใจเป็นเหล็กเพชรท้าวหาญนัก ไม่ยอมอยู่แล้ว แม้เรามาเสียก็จะฆ่าตัวเองเป็นมันคง จะให้อยู่ได้ความลำบากทำไม” (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). 2512 : 511) จึงให้ราชามนตมาทำพิธีปฐมกรรม มัยราชกะยอละวาลิ้นพระชนม์แต่นั้น

เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ทำสงครามของมัยราชกะยอละวาจะพบว่ามัยราชกะยอละวามีน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยวเป็นแม่ทัพที่เข้มแข็ง แต่การทำสงครามโดยคิดวางแผนเพียงลำพัง ไม่มีขุนนางคอยให้คำแนะนำเหมือนฝ่ายพระเจ้าราชาธิราช การวางแผนจะคิดแต่ให้ได้ชัยชนะ ไม่ได้คิดถึงทางถอยไว้ เมื่อต้องอุปายของฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชจึงมักเสียที แทนที่จะได้ชัยชนะ จุดอ่อนในการกำหนดยุทธศาสตร์ของมัยราชกะยอละวาคือมองแต่จุดแข็งของตนโดยลืมนึกถึงจุดอ่อน รู้ส่วนที่ควรได้แต่ไม่พิจารณาถึงส่วนที่อาจสูญเสีย สมดังที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ตรัสว่า “ราชบุตรเราทำสงครามรู้แต่จะได้ฝ่ายเดียว ยังทะนงอยู่หารู้คิดระวังที่จะเสียไม่”

หนังสืออ้างอิง

ประดิษฐ์ มีสุข. “การวิเคราะห์ตนเองกับการประกันคุณภาพการศึกษา,” ปาริชาติ. 17(2): 8-11 ;

ตุลาคม 2547 - มีนาคม 2548.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. ราชาธิราช. (พิมพ์ครั้งที่ 5). พระนคร : ศิลปาบรรณาคาร.

สาร อ.ย. ฉบับ ต.ค.-ธ.ค. 2546. สืบค้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2548. จาก <http://www.rtafsf.rtaf.mi.th/logic.htm>.